

E D I C E S T U D I U M

Jan Samohýl

ŽIDOVSKÉ INSPIRACE KŘEŠŤANSTVÍ

S PŘEDMLUVOU KARLA SKALICKÉHO

Karmelitánské nakladatelství

„Jak nesmírná je hloubka Božího bohatství,
jeho moudrosti i vědění!
Jak nevyzpytatelné jsou jeho soudy
a nevystopovatelné jeho cesty!“
(ŘÍM 11,33)

*Knihu věnuji svým předkům,
kteří v židovství hledali světlo naděje.*

*Vyjadřuji upřímnou vděčnost všem svým učitelům, přátelům,
kolegům, své ženě a rodině – všem, kdo mě inspirovali v tom,
abych v židovství hledal kořeny křesťanské víry.*

*Děkuji recenzentům knihy a také těm, kdo na textu pracovali:
Tomáši Edlovi, Tomáši Veberovi a Pavlu Marešovi.
Můj dík patří i Nadačnímu fondu Tomáše Halíka za peněžitý dar
a Karmelitánskému nakladatelství za skvělý přístup.*

Děkuji tomu, který nám v životě dává Život.

Obsah

JÁKOB POVOLÁN STÁT SE IZRAELEM ANEB K ČEMU JSOU ŽIDÉ VYVOLENI? (předmluva Karla Skalického) ..	9
Snubní vztah mezi náboženstvím a národem	11
Smluvně zajištěná vyvolenost Židů být „Božím lidem“	11
Kdo je Izrael a v čem spočívá jeho „tajemství“?	12
Význam Jákobova snu a smysl jeho zápasu s Bohem	13
Izrael jako služebník Hospodinův povolán obětovat se pro spravedlnost mnohých	16
Jákobův zápas a oběť Hospodinova služebníka jako dvě konfliktní situace	18
Konfliktnost Ježíšových podobenství o Božím království	19
Tři zázraky, jež umožnily Talmud jako duchovní páteř národa	20
Proč se synagoga a církev musely odcizit?	21
Křížová cesta synagogy až na kalvárii holokaustu	22
Prolamuje se clona odcizení	22
Znamení času: rodí se židokřesťanská církev	23
Maria: „Ujal se Izraele, svého služebníka“	24
Naroubování na ušlechtilou olivu (Řím 11,17)	25
ÚVOD	27
1 ŽIDOVSTVÍ A KŘESŤANSTVÍ V DĚJINÁCH BOLESTI I NADĚJE	35
1.1 Znamení času	37
1.2 Stereotypy v židovsko-křesťanských vztazích	41
1.3 Židé v poválečném Československu	55
2 ŽIDOVSKO-KŘESŤANSKÉ KOŘENY EVROPSKÉ KULTURY	67
2.1 Desakralizace či demytizace světa jako odpovědnost za svět a společnost	71
2.2 Rovnost lidí jako odpovědnost za druhé	75
2.3 Lineární pojetí času jako odpovědnost za sebe	78

3 ŽIDOVSKO-KŘEŠŤANSKÉ PERSPEKTIVY VZTAHU BOHA A ČLOVĚKA	81
3.1 Židovsko-křesťanské pojetí smlouvy	83
3.2 Židovsko-křesťanské pojetí slova	96
3.3 Židovsko-křesťanské pojetí pravdy jako inspirace pro postmoderní situaci	105
3.4 Židovsko-křesťanské pojetí (Božího) jména	111
4 ŽIDOVSKO-KŘEŠŤANSKÉ INSPIRACE A APLIKACE	121
4.1 Modlitba Otčenáš jako jádro vztahu člověka s Bohem	123
4.2 Vztah mezi mužem a ženou	131
4.3 Židovsko-křesťanský pohled na pojmy hřích a dluh	139
4.4 Ateismus a druhé Boží přikázání	143
ZÁVĚR	157
PŘÍLOHY	161
1. Nostra aetate	163
2. Směrnice a doporučení komise pro náboženské vztahy s židy pro praktické uskutečňování koncilní deklarace „Nostra aetate“ (čl. 4)	167
3. Dabru emet – židovské prohlášení o křesťanech a křesťanství	176
4. Návrh deklarace Synagoga a křesťanský lid	179
5. Křesťanství v židovské teologii	181
6. Z projevu papeže Jana Pavla II. během jeho návštěvy v římské synagoze	185
Seznam použité literatury	189
Jmenný rejstřík	193
Rejstřík biblických citátů	195

Úvod

Jak nesmírná je hloubka Božího bohatství, jeho moudrosti i vědění! Jak nevyzpytatelné jsou jeho soudy a nevystopovatelné jeho „cesty!“ (Řím 11,33). Tímto chvalozpěvem končí svatý Pavel jednáctou kapitolu dopisu Římanům o tajemství Božího záměru s židy.¹ Chvalozpěv o veliké moci Boží zaznívá možná poněkud překvapivě v období formujícího se, raného křesťanství, které začíná hledat svou pozici vůči židům s jasným cílem oslovit i jiné národy. Souvislost můžeme spatřovat i ve složité situaci Izraele v prvním století po Kristu, poté co došlo ke zboření chrámu a následnému exodu židů do diaspory. Snaha udržet a předávat ideu jednoho Boha také jiným kulturám může souviset i se založením teologické školy v Javne rabínem Jochananem ben Zakkai. Zde se začíná formovat podoba rabínského judaismu, který později přinesl do Evropy spisy Talmudu.

Vraťme se však k svatému Pavlovi a jeho listu. Právě výše dotčeným chvalozpěvem v listu Římanům končí Pavlovo vyznání víry ve smysl Izraele a jeho místa v dějinách spásy.² Pro soudobé křesťany zůstává židovství jednoznačně smysluplným. Pavel nazývá židovství kořenem ušlechtilé olivy. Tato silná metafora se stala vodítkem pro tuto knihu, která chce zprostředkovat návrat k židovským kořenům a inspiracím křesťanství. Pavel s nebývalým důrazem píše dobovým křesťanům, ale po všech dějinných projevech antijudaismu a antisemitismu i nám: „Jestliže však některé větve byly vylomeny a ty, planá oliva, jsi byl na-

1 Je vhodné hned na úvod vysvětlit, proč v knize užíváme pravopisnou variantu „žid“, vždyť psaní „Židé“ bývá spojováno s označením národa a „židé“ s označením vyznavačů židovského náboženství. Takto tento úzus, který ale v českých publikacích není plně respektován, vysvětluje i Ctirad Václav Pospíšil v předznamenání knihy Alvara GRAMMATIKY *Mesiánští židé a Mesiáš* (s. 11). K rozhodnutí psát malé „ž“ nás vede souvislost, kterou objevil Pavel Landa v knihovně pražského Muzea Policie České republiky (srov. *Revue církevního práva*, 3/2004, s. 241). Oběžník protektorátního ministerstva vnitra v roce 1942 upozorňoval na důsledné psaní „Židé“ s důrazem, že židé nejsou jen vyznavači nějakého náboženství (jako katolíci či muslimové), ale vždy příslušníci národa, který je určen ke konečnému řešení. Tento rasistický kontext je pro nás motivem psát důsledně (kromě citací) malé „ž“.

2 Srov. A. GRAMMATICA, *Mesiánští židé a Mesiáš v kontextu současné židovské rozpravy o Ježíši z Nazareta*, Univerzita Palackého: Olomouc 2014, s. 168–171.

roubován na jejich místo a bereš sílu z kořene ušlechtilé olivy, nevy-
nášej se nad ty větve! Začneš-li se vynášet, vzpomeň si, že ty neneseš
kořen, nýbrž kořen nese tebe!“ (Řím 11,17–18).

Bereme sílu z tohoto kořene? Jsme nesení kořenem ušlechtilé oli-
vy? Má pro nás, křesťany, judaismus ještě nějaký smysl – a pokud ano,
jaký? Právě o tom všem chce být naše kniha.

Zastavme se nejprve krátce v myšlenkách nad Pavlovou metafo-
rou z listu do Říma. Ve zmíněném obrazu píše Apoštol o znamení
olivy. Oliva je oblíbeným a poměrně častým biblickým symbolem.
Tento strom je hojně rozšířený v oblastech kolem Středoziemního
moře. Roste zvolna, ale dosahuje vysokého stáří. Zároveň je to strom
citlivý na klimatické podmínky, trpí často mrazem a nesnáší zimy.
Proto musí být olivovníky ošetřovány a štěpovány, aby nezdivočely
a nezplaněly. Olivovník, potažmo oliva, je tedy symbolem trvalosti
a užitku, ale je nutné o něj pečovat. Dřevo olivovníku je velmi pev-
né a dá se dobře leštit. V Šalomounově chrámě byly sochy cherubí-
nů, dveře i vstupní vrata zhotoveny právě z olivového dřeva. V ale-
gorii vypravující o volbě krále stromů (Sd 9,8–9) se stane olivovník
nejvýznačnějším stromem. Oliva je tedy královským stromem, o její
královské poslání je však nutno se starat. Židovské kořeny jsou pro
nás křesťanský duchovní život užitečné, pokud je objevíme, pokud
z nich budeme čerpat a pokud se o ně budeme starat. Pak se stanou
pevným, trvalým a prospěšným základem naší víry. I podle žalmis-
ty je oliva znamením síly a prospěchu: „Ale já jsem jako zelenající se
oliva v domě Božím. Doufám v Boží milosrdenství navěky a navždy“
(Žl 52,10).

Další výraz užitý v Pavlově metafoře je slovo kořen. Tento výraz má
nejčastěji v biblických textech význam základu (např. základ dobré pře-
je v židovství nazýván kořenem). Sám Ježíš je nazýván kořenem Je-
sse, ze kterého vzejde mesiáš (Iz 11,1). Tento zdroj duchovního pro-
spěchu je pevný – Pavel ale píše, že je zároveň ušlechtilý. Ušlechtilostí
jsou také překládány hebrejské výrazy, které znamenají krásu, hodno-
tu a slávu. Zdroje či kořeny naší víry jsou tedy zvláštním způsobem
ušlechtilé, ale to nejdůležitější, co Pavel připomíná křesťanům, je, že
berou z tohoto kořene sílu. Výraz „síla“ (*synkoinónos*), užitý v řeckém

textu v listu Římanům, však znamená spíše spoluúčast na kořeni, společník kořene. Pavel tedy píše, že máme zvláštní spoluúčast na tajemství pevnosti a krásy naší víry. Tato spoluúčast se nám může stát silou na naší vlastní cestě víry. Objevovat tento zdroj víry a znovu promýšlet židovské zdroje křesťanství je smyslem této knihy.

V této perspektivě jsou centrem knihy témata, ve kterých chceme ukázat základní, hluboký vztah těchto náboženství. Křesťanství a židovství jako náboženství smlouvy a náboženství slova, židovské pojetí pravdy jako inspirace pro naši situaci a v neposlední řadě židovské pojetí jména. Právě v tom se odráží novost a jinakost židovské víry oproti orientálním kultům, vyrostlým z indoevropské civilizace, ale také aktuálnost židovské inspirace pro křesťanské církve dnes. Niterný vztah smlouvy a zpřítomněná zkušenost slova činí tato náboženství novými a neobvyklými v náboženském hledání člověka. Nové pochopení pravdy a jména v souvislostech filosofických může být zajímavou inspirací pro naše myšlení. Těmto tématům se budeme věnovat více ve třetí kapitole.

Autor se zabývá třemi oblastmi bádání: teologií, filosofií a religionistikou. Podle těchto oborů lze knihu také rozdělit. Jejím jádrem je povýtce teologická třetí kapitola, spolu s kapitolou následující, v níž se zamyslíme nad možnými aplikacemi ryze teoretických východisek. Kapitola čtvrtá chce být především jakýmsi duchovním zastavením, ne-li meditací nad hlubokým vztahem mezi Bohem a člověkem v židovské perspektivě. Text o modlitbě *Otčenáš* chce shrnout tuto modlitbu jako jádro vztahu člověka s Bohem a jeho postoje ke světu. Zbylé kapitoly o pojetí vztahu mezi ženou a mužem nebo o biblickém pojetí hříchu doplňují židovsko-křesťanský pohled na důležité oblasti lidského života.

První kapitola se věnuje dějinnému vztahu těchto náboženství a zvláště zásadním změnám ve 20. století, především ze strany křesťanských církví. Předchází židovsko-křesťanským perspektivám vztahu Boha a člověka, s tím, že je to pohled historicko-religionistický. Dějinné ohlédnutí je nezbytné, neboť by mělo stručně ukázat nejen na bolesti společného soužití, ale i na naděje, které křesťané prožívají spolu se židy. Vztah těchto náboženství chceme představit jako

„znamení času“, ale hodláme přitom poukázat i na stereotypy, které jejich vztah provázejí. Autor vychází především z českých pramenů a analyzuje zvláště situaci u nás, proto jsme zařadili stručný nástin situace židů v poválečném komunistickém Československu. Skvělým průvodcem a pramenem se nám stal *Věstník Židovských náboženských obcí v českých zemích a na Slovensku* (dále *Věstník*), který tuto dobu ukazuje zvláště z úhlu židovského. Zdálo se nám důležité také obecně zdůraznit židovsko-křesťanské kořeny evropské kultury, totiž že židovství tvořilo Evropu i z hledisek myšlenkových a ideových. V druhé kapitole chceme částečně odpovědět na příčiny evangelizačních a inkulturačních úspěchů křesťanství v historii, kterým byl židovský a biblický pohled na svět zásadní inspirací. Současně bychom rádi ukázali, že evropská kultura stále čerpá z těchto tradic. Židovsko-křesťanský pohled na svět přináší nové, zcela specifické pojetí svobody a s ní nutnou odpovědnost. Tento argument chceme vysvětlit především z biblických obrazů člověka, přírody a plynutí času, z pohledu na to, jak se „židokřesťanství“ vymezovalo proti „pohanství“.

Poslední kapitola, dotýkající se ateismu, zasazuje židovské myšlení a porozumění druhému Božímu přikázání do dnešního filosofického tázání. Je určitým přídatkem či doplňkem, který ukazuje, že židovský pohled na svět se i dnes může stát určitou výzvou ateismu. Filosofické reflexe tématu najdeme již v kapitole o jméně a pravdě, neboť židovské myšlení se konfrontuje i s evropskými filosofickými tradicemi.

Kniha je psána pro nejširší okruh čtenářů, může představovat impuls k hledání křesťanské identity a nacházení pramenů naší víry. Některá komplexnější témata snad mohou inspirovat k dalším úvahám. Řadu myšlenek zde soustředěných jste možná už někde slyšeli, ale někde se ztratily a je potřeba je opět nalézt. Židovsko-křesťanský dialog se odehrává na různých úrovních, a je třeba z něj čerpat i pro náš duchovní život. Autor se často obrací k bibli jako k základnímu společnému zdroji víry všech křesťanů a židů. Biblické citace jsou brány z ekumenického překladu Bible (což zvláště v novozákonných textech může být překladatelský problém) a někde konfrontovány s řeckým textem. Kniha je i spojením některých autorů-

vých textů a myšlenek, které byly k tomuto tématu publikovány už dříve, ale je zamýšlena jako ucelenější pohled na židovské kořeny křesťanství.

Autor čtenáři přeje otevření pramene síly z kořene ušlechtilé olivy a radost z četby.